

*85 години от рождението на Ангел Узунов (1928-1999)
60 години от създаването на ВУИ „Ангел Узунов“ – РаKITОВО
20 години „Живот без междучасия. Записки на един педагог“*

СЛЕДВАЩОТО ПОКОЛЕНИЕ – ЗА АНГЕЛ УЗУНОВ И ЗА ЖИВОТА БЕЗ МЕЖДУЧАСИЯ

Проф. д. н. Йордан Колев

*Аз не съм роден за омраза. Така съм създаден –
само да обичам...
Щастието е в работата... Работех и бях щастлив.
Ангел Узунов*

*Детешар!
Все деца около него.
Където и да отидеше –
все деца се събираха около него.
Мария Узунова*

Юбилеят на забележителния човек и голям творец Ангел Павлов Узунов от РаKITОВО е повод да се преценят приносите му за развитието и на съвременната българска педагогика – от една страна доколко неговите идеи, опит и личностно присъствие в историческия процес от втората половина на ХХ век „дават отговор на наболели въпроси от времето“ и същевременно „са израз на постоянна загриженост към основните проблеми“ (по Х. Рьорс); а от друга – има ли „следи“ неговото творчество в разбиранията и нагласите на „следващото поколение“ (по П. Каралинкова).

1. ТЕЗИСНО ВСТЪПЛЕНИЕ

Възможно е за идеен ориентир на това изследване да бъдат вече доказаните твърдения, че и забележителните съзидателни личности са хора с всичките човешки характеристики, с възходите и паденията на своята карма; че и те са твърде различни помежду си и неповторими в своята индивидуалност. Очевидно е, че доказаните творци и учени са надарени в специфична степен с необичайни заложи и качества, но между тях има и хора с нормални измерения на природните си заложи, има дилетанти и самоуки, има с природни или придобити физически увреждания. Те произхождат от различна социална среда и живеят

съобразно условията на своята епоха, изповядват своеобразни религии, избират определена методология, прилагат и собствени научни методи. Нищо специално или коренно различно няма в биографиите им или в техния начин на живот – и при тях средата (особено семейната) доминира безкомпромисно и влияе на научното/художественото им творчество, а понякога се вклинява по ужасен начин в личностите им с непреодолими последици. Този теоретичен анализ допуска да се обособят 7-те характерни фактора за съдбата и успеха на забележителните личности, а именно: *генът; семейната среда; епохата; великата саможертва на майката; „късметите“ на социума; срещата с подходящия човек; горчивината на житейския опит.*

Кое все пак е общото в „историите“ на заслужилите личности, благодарение на което те, въпреки съдбата си на човешки същества, успяват да правят по-добър живота на хората, на другия? Вероятно общото между всички тях е непрекъснатото им *самообразование* – тази тяхна личностно-социална „предопределеност“ предизвиква несравнимата, вълнуващата и често рискована динамика на професионалния и семейния им живот.

В този контекст е допустимо да се предположи, че може би смисълът на живота е човек (всеки конкретен човешки индивид) да е самия себе си? Залогът за живия живот на човека е самият той! Обаче истински човешки живот е този, в който действието е в полза за другия, т.е. работи се за другия, вкл. и *за различния*. Вероятно „ключето“ за разбирането на смисъла на човешкия живот е някъде там, в прозренията на Другия? Или в усещането за Другия? А ако Животът е чувство, само чувство? Тогава, защо да не е възможно смисълът на живота да е именно в хармонията от чувства – нали Ян Коменски определя за смисъл на живота ни тук, на белия свят, *себепознанието*, което не е ли именно вътрешната хармония от чувства към другия, към света, към Бог? А житейски очевидното правило, че смисълът на Живота е в *опазването* на живота? Да опазиш живота, да отгледаш живота, да проектираш по-добър живот на другия – това и правят забележителните личности без жал към себе си.

2. АНГЕЛ УЗУНОВ – ЖИВОТЪТ-ПОДВИГ

2.1. Биографично-тематично

Ангел Узунов е роден на 1 ноември 1928 г. в с. Ракитово. Произхожда от бедно семейство, затова от 9-годишен работи в местната дъскорезница по 10 часа на ден. Основно образование получава в ракитовското училище и продължава образованието си в гимназията в Лъджене. Дипломира се с отличен успех, но започва работа в каменната кариера в Ракитово. Няколко месеца по-късно постъпва нередовен учител в прогимназията на родното село. Следва казармата (3 години военна служба), после отново е работник в дъскорезница, а от 1951 г. е назначен за учител в местната прогимназия. Завършва задочно Учителския институт в гр. Дупница – през 1953 г. в Ракитово се открива ТВУ и той с огромно

желание постъпва на работа при „морално застрашените момчета”, „трудни деца”, „ничии”, „временно изпаднали в затруднение”, „светкавично развиващи се”, с които остава неотлъчно 38 години (до 1991 г.) – 20 години като директор и 18 години като учител. През тези напрегнати години той *лекува изкривените болни души на 3000 момчета*, разумно и компетентно ръководи дейността на над 500 учители, възпитатели и административно-помощен персонал.

Ангел Узунов се самообразова през целия си професионален живот, като своите педагогически открития споделя с другите учители и възпитатели в ТВУ, а и ги публикува в различни специализирани списания и в ежедневната преса – български, съветски и други социалистически издания в Полша, Румъния, Чехословакия и Югославия. По-съществените приноси на Ангел Узунов за развитието на социалната педагогика в България се съдържат в следните негови публикации: Вечерните занимания в училището-интернат (1963); Ролята на педагогическия колектив в ТВУ за възпитателната работа с учениците (1966); Как да работим за задържането на учениците в ТВУ (1968); Извънкласната работа в ТВУ (1972); Опитът на поколенията (1975); Съпоставка на организацията на работата в ТВУ у нас с трудовите колонии в СССР и другите социалистически страни (1982); Социални предпоставки за извършване на противообществени прояви от малолетните и непълнолетни правонарушители у нас (1984); Противообществените прояви на малолетните и непълнолетните правонарушители и работата ни с тях (1985) и др. Ангел Узунов публикува своите възгледи и опит в различни специализирани списания – Народна просвета, Начално образование, Български език, Съвременник, Обществено възпитание, Семейство и училище, География, Обучение по география. Той има публикации и във вестниците „Учителско дело”, „Поглед”, „24 часа”, „Народна младеж”, „Народна култура”, „Работническо дело”, „Семейство и училище”, „Септемврийско знаме” и мн. др. В съветската преса също отпечатва свои научно-популярни материали и художествени произведения – например на страниците на „Человек и закон”, „Работница”, „Рабочий”, „Правда”, „Московская правда”, „Учительская газета”, „Вечерная Москва“ и др. Спечелва награда на литературен конкурс в СССР.

Ангел Узунов е награден с юбилейния медал на името на А. С. Макаренко по повод 100-годишнината на великия педагог – за особени заслуги в спасяването на трудните деца, за творческите контакти с живите макаренковски възпитаници и за пропагандиране идеите на Макаренко (засега той е единственият българин, удостоен с такава висока чест от Командирския съвет на живите макаренковски възпитаници). На този форум Ангел Узунов изнася доклад на тема: „А. С. Макаренко и неговите произведения – наш учител и пътеводител”, а името му и град Ракитово многократно се споменават от всички оратори. Ангел Узунов лично участва и в откриването на нов музей на Макаренко в Москва – отделен е специален кът за ТВУ „Максим Горки” – Ракитово, там е поставена снимка на Ангел Узунов и копия на негови публикации и писма.

Впечатляващо е участието на Ангел Узунов в телевизионното предаване на Кеворк Кеворкян „Всяка неделя” – хората масово откликват на неговия хуманен зов за всеотдайност към изоставените деца, към „ничиите деца, временно изпаднали в затруднение“. Машабният интерес на нацията към неговата забележителна личност и щедър педагогически опит предизвиква втора среща в ефира, за да се продължи общуването с ракитовския учител – буквално за една нощ Ангел Узунов се превръща в *национален герой на България*. И печели сърцата на всички българи – не за себе си, а за ничиите момчета и за българската педагогика.

През 1998 г. (17 август) националната телевизия (Ефир 2) излъчва филма на Марияна Янакиева „Ангел Узунов – живот без междучасия”, в който отново се повдигат въпроси за забележителните приноси на българския педагог и за възможностите за оптималното им прилагане и днес в ТВУ/ВУИ – този филм е последното появяване на Ангел Узунов пред нашата общественост.

Едновременно с впечатляващата педагогическа дейност Ангел Узунов е и самоотвержен самодеец в ракитовското читалище – автор на пиеси, постановчик и актьор, ръководител на самодейни колективи, участник в много републикански фестивали, на които е награждаван с лауреатски звания и медали; председател на общинския съвет за култура (на обществени начала).

Ангел Узунов умира на 11 април 1999 г. след два инсулта и тежко боледуване. В знак на признателност към неговия живот-подвиг и като послание за приемственост със следващите поколения днес ракитовският дом-училище се нарича „Ангел Узунов”.

2.2. „ЖИВОТ БЕЗ МЕЖДУЧАСИЯ. Записки на един педагог“

Ангел Узунов отразява в блестяща художествена форма своя живот сред момчетата от ТВУ „Максим Горки“, своя професионален опит и оригинална педагогическа теория – забележителният труд е „Живот без междучасия. *Записки на един педагог*” (1993) с втора част „Самораслеци – деца наши” (1994), издание на Университетското издателство „Св. Климент Охридски“ – София.

Авторът споделя, че на 720-те страници са събрани и описани случки, разкази, очерци, фейлетони, отделни реплики и всичко останало от съдбите на трудните деца от ракитовското дом-училище „Максим Горки”. Именно жанровата самобитност най-пълно изразява живота на един педагог, който никога не „излиза” в междучасие – великият хаос от пречупените детски мечти, от пламенните юношески страдания, от горестта на младата човешка мъка и абсурдните житейски превратности на 3000 ничии момчета (сираци, полусираци, деца на разведени родители, деца на родители пияници и др.) фокусира в личността на Ангел Узунов. Фактологията прави книгата документална, родена от разноликия и пъстър живот на светкавично развиващите се момчета. Обаче авторът майсторски вплита художествени и композиционни похвати, с които

позволява на читателя да съпреживява пълнокръвния, вихрен и неочакван живот на трудните деца.

Ангел Узунов започва своята необичайна книга по необичаен начин:

„Тази книга се раждаше и умираше хиляди пъти...

Раждаше се в безсънните нощи, когато прелиствах в паметта си всичко преживяно, минало и заминало, но останало като спомен. Видях я разтворена пред себе си, а на страниците и детски и юношески лица и очи, които никога не се забравят... И четях тези несъществуващи страници, като че ли не съм ги написал аз и не са били мое ежедневие описаните в тях случки, събития, сблъсъци, разговори, свързани с грешки, които после са ми сочили правия път, и истини, които след това горчиво са ме подвеждали... И когато умората надвиеше и заедно със страниците затваряше и очите ми, изведнъж изплуваше гневна схватка, невикана отникъде, и ми повеляваше да я опиша в нова страница, за да не я повтарят други след мен като видят и осъзнаят ненужността □... И когато сънят надвиеше, книгата умираше, за да се роди наново следващата вечер, пълна с нови лица и очи, с нови грешки, истини и схватки...”.

„Живот без междучасия. Записки на един педагог” е *изповед* на истински Учител, посветил на Детето себе си и целия свой богат живот – не само творческо съществуване, а наистина всичко лично, без остатък. Създаването на тази *велика книга* е изисквало от Ангел Узунов голямо мъжество, може би дори по-голямо, отколкото му е било нужно в самата педагогическа практика. Защото трябва да си голям Мъж, трябва да си безумно честен и безукорно чист, за да разголиш душата си пред хиляди непознати хора.

Книгата на Ангел Узунов е *пълна с мъдрост, с всеобхватна човечност и велик оптимизъм*. Написана е удивително четивно – сякаш близък приятел, горял в ежедневна битка за спасяването на Човека, страдал при носенето на професионалния Кръст, преминал и през трудни лични изпитания, събеседва с читателя, доверява му съкровени тайни на своя осмислен и щастлив живот. Без поучения. Без позьорство и хвалебствия. Открито – като истинския подвиг. Семпло – като истинския Живот. И с много обич – една безкрайна любов към детето. И самообвинения, неудовлетвореност от постигнатите човешки преображения! Като голям Творец!

“Живот без междучасия. Записки на един педагог” безспорно е *европейското постижение на българската педагогика от втората половина на XX век – забележителен социалнопедагогически експеримент*, синтезирано отразен в блестяща художествена форма. С практическите си резултати, многобройни последователи и покоряващия стил на своя разказ Ангел Узунов приобщава българската педагогическа наука към Европа, очертава национално творческо пространство в образователните реалности на Стария континент.

За съжаление, великото произведение на Ангел Узунов, родено с толкова мъка, обич и надежда, *отново* „хиляди пъти умира“ през 20-те години на своя автономен живот, пренебрегвано от педагогическия „Олимп“ (по А. С.

Макаренко) в суетата на научното празнодумство. Затова нашият единствен шанс за истински живот без междучасия е трудът на Ангел Узунов да бъде открит от следващото поколение...

2.3. Паралели във времето

Мъдрото поучение от дългия и страдалчески път на Ангел Узунов е твърдението му за *признателност в приемствеността, обич и доверие към учителите, към знаещите и можещите*. И историята на педагогическите теории вече многократно е потвърждавала неговото разбиране – именно приемствеността е главният мост към новите идеи, учения, практики: Коменски се възхищава и се учи от Ратке, Базедов – от Лок и Русо, Песталоци – от Русо, Фрьобел и Хербарт – от Песталоци, цял свят – от Хербарт и Фрьобел, Любен Каравелов – от Русо, Никола Живков – от Фрьобел и Ушински, Димитър Кацаров – от Клапаред и Монтесори и т.н. Основателно Ангел Узунов се възхищава и се учи от Макаренко и Калабалин. И така – все по-напред далеч в бъдещето: нали в това се изразява и историческият континуум.

В хаоса от възможности пред развитието като процес историческият сравнителен анализ открива множество социални и личностни паралели. Може да се твърди, че И българският педагог Ангел Узунов от Ракитово изцяло покрива индикаторите, които са общи за живота и действията на забележителните педагози. Например:

* И той има тежко детство.

* И той преди да открие учителството и да се влюби в него за цял живот се пробва в различни занаяти – „всяка професия е почитана, стига да е полезна за хората и да я обичаш. И всеки педагог трябва да гледа с достойнство на учителската професия и всеотдайно да учи и възпитава децата, които са му поверени”.

* И той не довършва образованието си, а по-късно „доучва”.

* И при него се получава случайна среща с децата, училището, възпитанието, педагогиката.

* И Ангел Узунов е страстно деен, активно търсец и социално мислещ, експериментатор по природа, упорит и смел, целеустремен, обича децата и има ярко чувство за хумор. Изпитва угризения на съвестта, боледува, изживява началническият произвол върху себе си, заплашван е със затвор и е уволняван.

* И у него е особено силно развито чувството за дълг – действително общото за всички големи педагози е правилно разбираният професионален дълг, изключващ възможностите за спокоен личен живот.

* И Ангел Узунов има своите житейски и творчески „пътеводители”:

- великата саможертва на майка му Катерина, която заради неговото образование работи на две смени по 16 часа на денонощието;

- деликатните насърчения на учителката по френски език мадам Елена Катранджиева;

- прекрасната съпруга Мария, която му посвещава с любов, гордост и възхищение живота си;

- великите творци на човечи Антон Макаренко, Семьон Калабалин и Галина Черниговката.

* И Ангел Узунов постига оригинални *авторски* изобретения на класическата педагогическа мисъл:

- открива, че възпитанието е *процес на взаимно предаване на енергия*, определя го като обмяна на енергия между субектите;

- открива, че възпитателят е *живо торпедо (камикадзе)*;

- въвежда *златно педагогическо правило: ТЪРПЕНИЕТО Е НАЙ-ДОБРИЯТ ВЪЗПИТАТЕЛ – ИМА ЛИ ГО ТЪРПЕНИЕТО, НАЛИЦЕ Е И ДОБРИЯТ ВЪЗПИТАТЕЛ*;

- открива *закон на възпитанието: АКО ЗА ЗНАНИЕТО ПОВТОРЕНИЕТО Е МАЙКА, ЗА ВЪЗПИТАНИЕТО ТО ВИНАГИ Е МАЩЕХА*;

- пледира за *нови* права на детето:

- ПРАВО НА ДЕТЕТО *ДА ТЪРСИ* ЧОВЕШКОТО В СЕБЕ СИ
- ПРАВО НА ДЕТЕТО *ДА ЖИВЕЕ* КАТО ВЪЗРАСТЕН ЧОВЕК
- ПРАВО НА ДЕТЕТО *САМОСТОЯТЕЛНО ДА ВЗЕМА* СЪДБОНОСНИ РЕШЕНИЯ И *ДА ПОЕМА* СЪОТВЕТНИТЕ ОТГОВОРНОСТИ
- ПРАВО НА ДЕТЕТО *ДА СЕ БОРИ* ЗА СВОЕТО ЩАСТИЕ

- доказва *педагогическия късмет*.

* И Ангел Узунов постоянно се учи: от простоватите възрастни хора от Ракитово, от колегите си – „като попивателна, която приема в себе си цялата им мъдрост” (Атанас Гаджев, Георги Шумарев, Никола Голев и др.), от трудните момчета. „Но най-много научих от самите деца, на които аз давах с шепа, а те ми връщаха с много шепи. Учиха ме постъпките, съдбите, приумиците, дори капризите им”.

* И при него професионалната магия безотказно въздейства на всяко от трудните момчета, които после винаги се завръщат при своя истински баща – АНГЕЛ УЗУНОВ.

В този контекст на исторически паралели със съдбата и успехите на забележителни философи, психолози, педагози и социолози следва да се подчертае, че още през 60-те и 70-те години на ХХ в. Ангел Узунов от Ракитово нарушава „табутата” на социалистическата педагогика, като организира извънкласните и извънучилищните средства в социално-възпитателна система, чиято цел е програмирането на *конкретната* личност – не абстрактният борец за светло социалистическо и комунистическо бъдеще, а именно *обективно-историческата социално-активна личност с осъзната индивидуалност и филантропични качества за оцеляване и успех*, дори в недружелюбна среда – природна и социална. За да постигне тази цел (и приземи педагогическите намерения), Ангел Узунов *активизира* всички педагогически средства *чрез самото дете, чрез неговата енергия на саморазвитие*, като се отказва да го

подготвя за далечната житейска реализация. Той на практика доказва, че за детето бъдещето е нещо абстрактно и затова го оставя в „огъня“ на неговите настоящи потребности.

„Знаех вече – детето е като пружина – колкото повече натискаш отгоре надолу, толкова повече тя натиска отдолу нагоре и се съпротивлява... И вземеш ли да натискаш пружината, трябва да го правиш здраво и внимателно, че изпуснеш ли я, всичката енергия, която си вложил, върху теб най-често може да се стовари”.

Ангел Узунов тълкува възпитанието по-скоро като перманентен процес на взаимоконтролиране между човешкия индивид и обществото; като проверка на взаимните гаранции и възможности за сътрудничество в постигането на общите цели. В този смисъл и тясното възпитателно взаимодействие между педагога и детето е непрекъснат процес на съвместни корекции в тяхното житейско самообучение. Възпитанието се проявява като потребност, и на детето, и на неговия възпитател – така възпитанието се превръща в тяхна обща съдба.

Педагогическият опит на Ангел Узунов и художествено-творческото му обобщение в „Живот без междучасия. *Записки на един педагог*” е доказателство, че българската педагогика и през или въпреки социалистическото „строителство“ създава и европейски ценности, активизира нови реформаторски идеи. Затова днес е особено важно навреме на проумеем, че Ангел Узунов от Ракитово не е местен романтичен самотник, а *европейски учен, живо и дръзко предизвикателство* не само към социалистическата бездетна (и затова безсмислена) педагогика...

3. ЕМОЦИОНАЛНО-ОЦЕНЪЧНИ РАЗМИСЛИ

на студенти от професионално направление „Педагогика“ на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и Югозападен университет „Неофит Рилски“

Петя Калинкова (СУ):

За „Живот без междучасия. Записки на един педагог” на Ангел Узунов размишлявам в качеството си на *следващото поколение*.

Никога не съм влизала или виждала военно-полева болница по време на война, или поне не в действителност. И странно защо, но точно това беше асоциацията, която ме връхлетя при вида на всички тях. Може би защото този, който ме запозна, се наричаше „лекар на детски души”, или защото тези души толкова очевидно имаха нужда от такъв, но всичко напомняше на следвоенно поражение, поражение във война, водеща се в човешките сърца.

Не, няма да описвам. Той вече е направил това, показвайки ни всички тези изпонаранени, изкривени, тъжни сенки на „малките” хора, попаднали така не навреме под вражеския огън, който постоянно си разменяме на бойното поле, което по навик наричаме общество.

При първата ни среща дадох на автора около петнадесетина минути, за да ме убеди, че си струва да го последвам в мрачното място, към което ме беше повел. И той успя. Следващите дни живеех и в моя, и в техния свят, опознавайки го във вълнуващи потребности.

Слушайки Ангел Узунов да разказва за странното и трепетно вълнение, обхващащо го при мисълта за „момчетата”, си мислех, че, може би, само ако имаш това си струва да поглеждаш в посоката, в която се бе загледал той. Посока, която все избягваме, все така неудобна, както и тогава. Един свят, за който много и не подозират, а знаещи по навик затварят очите и най-вече сърцата си. И мен, като много други, първоначално ме обзе желанието да избягам, да не мисля, да не зная, да не виждам тези „изпаднали в беда деца, отклонени от пътя на живота лодки, които вече никой не иска”. Защо бягаме ли? Защо затваряме очи? По-голямата част просто не искат да се затормозят с „чужди грешки”, останалите, които добре разбирам, сме просто победени от болезненото чувство за безпомощност, обхващащо те при вида на наранената, повредена душа.

Този път, обаче, ми бе показано друго, различно чувство, а именно вълнение и надежда за поправимостта на причиненото от нашето зло, станало вече и тяхно. Именно това е, което спря сълзите, победили ме веднъж – факта, че някой някога е повярвал и наистина е върнал изгубените, сякаш за винаги, обратно в „дълбоките и чисти води на човешкото доверие”, на човешкото изобщо.

Не ми бе спестена и цената на това завръщане и за двете страни, но дори така радостта, която надеждата носи за поправимостта на всичко това, не помръкна.

Големият въпрос обаче си остана: Ти ли си лекарят? Разпознаваш ли в себе си човека, готов да плати тази цена, вълнуващ се за следващото „утре” на тези, които всички останали захвърлят в мазето на своето внимание. Да, вярно е, че след тази книга си прилично въоръжен с многото добри и полезни съвети, с находчиво предложени опит, но дали това ще стигне?

Отговори си само на един въпрос – трепериш ли от гняв при вида на пияния баща, прехвърлящ наказанието за своя скапал се живот на своя син, при звука на всичко грозно, с което сме напълнили душите на децата от тези редове, което се излива обратно там? Свиваш ли се при вида на детето, също свито в тъмното, пеещо, опяващо своя кратичък живот на изоставен? Готов ли си да дадеш любов на *теменужените очи*, които те молят за това, независимо какво стои зад тях? Можеш ли да се усмихнеш с възхищение на смеха на тези, които имат пълно право да не се усмихват никога вече?

Кажки, сърце, готово ли си да живееш с тях в един живот, без междуучасия?!

Надежда Милкова Кърджиева (ЮЗУ):

Ангел Павлов Узунов е роден 1928 година на 1-ви ноември в Деня на будителите, което може да означава, че паметната за нас българите дата е родила

и още една паметна личност. Такива хора сигурно се раждат и идват при нас с мисия. Мисията на Ангел Узунов навярно е била да спаси болните детски души на много непомилвани и немили за друг деца, потънали в трудните капани на земния живот.

Неговата творба „Живот без междучасия“ е постижение на българската педагогика и дава посоката на тези, които искат и могат да отворят сетивата си за правилната посока на педагогическото възпитание. Ангел Узунов е педагог-практик. Своя педагогически опит той съгражда и натрупва в продължение на 38 години всеотдайна работа като учител и директор в трудово-възпитателно училище „Максим Горки“ – Ракитово. Това, което притежава той, което изпълва неговата личност, не се научава, това е дар свише. Богатата душевност е вътре в човека и той се ражда с нея, тя има силата за докосне и душите на другите. Това прави Ангел Узунов. *Учител по природа, педагог в душата си*, той посвещава живота си на децата и по-точно на трудните деца, затънали в блатото на живота.

Новаторските идеи, които Ангел Узунов е прозрял представя в различни специализирани списания и ежедневници и намира своите последователи. Той е бил ръководител на художествено-творчески състави и председател на общинския съвет за култура, което показва само едно, че това е един духовно богат човек, търсещ красивото и новото.

Важно и водещо при Ангел Узунов е, че търси у детето човека, неговата личност и се стреми да го води по пътя към собственото му саморазвитие и себепознаване. Доверието, уважението, хуманистичният подход са основополагащи и водещи в работата му. Прозрял самата природа на детството Ангел Узунов провокира у трудните деца търсенето на доброто, красивото, обичта, изповядвайки неповторим оптимизъм:

„Във всеки човек се таи нещо човешко, което чака само да го извикаш на живот, за да надвие лошото, че всеки човек се ражда, за да бъде щастлив и да полети като птица във висините и, че престъпник е всеки, който му пречи“.

Ангел Узунов е убеден в доброто начало на всеки човек, затова вижда трудните деца само като „изпаднали във временно затруднение“. Възпитанието той обяснява като *обмяна на енергия между педагога и детето*, което показва какъв забележителен новатор е, стъпвайки на ученията на неговите предшественици-класици, като ги издига на нови недостигани висоти. В провала на ученика той вижда своя провал. В успеха на ученика той вижда своя успех. Респектиращ и вдъхновяващ е личният пример, който Ангел Узунов дава както за педагозите, така и за всеки родител – всеки от тях да иска да съзри и зачете индивидуалността на детето.

Ангел Павлов Узунов – доскоро това име за мен бе непознато. До скоро за мене бяха скрити реформаторските идеи на този велик български педагог. Научавайки за личността и живота на истинския български *Учител*, аз открих за себе си нови прозрения и посоки. Макар че не е вече между нас, Ангел Узунов

продължава да дава уроци за живота на тези, които се докоснат до неговата философия за възпитанието на човека.

Това получих и аз – един нов *урок по човечност*.

Венелина Пенкова Пенчева (СУ):

„Живот без междучасия“ – книга, която предизвиква взрив от емоции и чувства в читателя. Всеки автор, който разкрие своите успехи и най-вече грешки е достоен за уважение и възхищение. От тази книга всеки човек може да се поучи и най-вече бъдещите учители. Ангел Узунов *излива душата си* върху белите листа. Прави съпричастен читателя и той незнайно как обиква героите.

Това, което обаче най-много ме шокира е, че във възпитанието на децата не е постигнат никакъв напредък. С истините и лъжите, с които се сблъсква Ангел Узунов, днес се среща всеки педагог... Сякаш хората не искат да се променят и продължават да стават жертви на глупавата си гордост.

„Във всеки човек, – пише Ангел Узунов – дори и най-извращения, винаги се таи нещо човешко, което чака само да го извикаш на живот, за да надвие лошото, че всеки човек се ражда, за да бъде щастлив и да полети като птица във висините и че престъпник е всеки, който им пречи...“ А хората какво правят? Те лепват етикет на всяко дете и го вкарват в рамките на живота, който те смятат за правилен и удобен.

С право Ангел Узунов задава въпросите: „Нали всред нас, възрастните, растат тия деца, нас гледат и именно от нас научават и доброто, и лошото? Толкова ли много лошо има у нас, та сме го разделили с тях?...“ Страшен въпрос, на когото всеки сам за себе си трябва да отговори.

Вярно е, смятам, че учител, който не се учи от своите ученици, не е истински учител и че не думи, а дела трябва да се правят. Само дето е толкова лесно да се каже и толкова трудно да се направи. Сигурно затова нещата остават все същите – само като че ли привидно на повърхността нещо се променя. Днес децата според някои имат повече свобода, по-щастливи са, но това не е вярно... Това, че модата се мени, това, че науката е в своя разцвет, не означава, че емоционално и на равнище взаимоотношения човечеството е по-напред от Древността. Само законите се променят, но те с нищо не стават по-добри, защото човечеството се е убедило, че и най-красивото и полезно нещо може да унищожи цялата Земя, затова зависи от ума и чистотата на мислите на човека.

Ето още няколко прекрасни мисли на Ангел Узунов:

* „Колкото повече красота, движение и радост има в живота на детето, толкова по-ярък е неговия детски живот... И да обичаме децата – в това се състои свещеното тайнство на учителската професия...“

* „Бой?? Вие, в кой век живеете? Боят не е и никога не е бил възпитателно средство. Боят е израз на педагогическо безсилие... Никакъв бой! Запомнете ни-ка-къв!!! – казва директорът Гонов, но ...“

* „А има ли го търпението, на лице е и добрият възпитател.“

Браво, звучи прекрасно, но вече е XXI век и какво като на всеки се нравят тези мисли, защото често в следващия миг детето получава шамар по бузата или гальовно го наричат глупак. Хайде да обичаме децата, но някой учил ли ни е как да обичаме...? Какво е обич – много пари, шоколади и играчки, а може би и хиляди учебници и книги?! Това ли е любовта, ако да – защо има толкова много нещастни деца и защо, въпреки че някои нямат тези вещи, са щастливи и все едно имат всичко. Защо обездвижваме децата, като по половин ден стоят в училището „в” чиновете, а другата половина – вкъщи, за да си напишат и научат задачите. А кога да играят... и това ли е обич. А няма ли друг метод и начин, по който децата да усвояват знанията... май има... но великите умове веднага скачат и казват: „Та как така, нали и ние така сме учили и сме станали велики”. А защо да сте велики уважаеми учени, когато и вие използвате 10 % от капацитета на вашия ум и ходите прегърбени, боейки се, че всеки момент ще получите инфаркт? Защо да не позволим на децата да променят света...? „И вярно, нямаше нищо страшно, но страхът идваше от съзнанието, че не знаеш какво да правиш с нещо, с което се срещаш за първи път и никъде не са те учили на това...”

Ангел Узунов чрез опита също разбира, че мъжете не са по-добри от жените, нито пък обратното. Те просто са различни и се допълват взаимно. Все едно да кажем кое е по-добре от огън или вода, слънце или дъжд. Нека ги сравним... „Просто се срещнах с женска психика, – изповядва Узунов горчивия си опит от свой педагогически провал в трудово-възпитателно училище за момичета – която не познавах, с женска изобретателност, която не съм мислил, че съществува, дори с женска наглост, която никога не можеш да предвидиш – и те ме объркаха и разоръжиха, защото за първи път се срещнах с тях...”

Колко Маринчо-вци и Любен-овци има днес и как така, все така става, че ние все допускаме същата грешка?...

Сигурно сте забелязали, че в моето изказване има повече въпроси, отколкото отговори, на всички тези въпроси дава отговор една друга книга, която, смятам, е нещо изключително – „Пространство Любви“ от Владимир Мегре...

Ако един ден застана пред децата в училище, ще бъда дете и заедно ще се учим и „да хвърля учениците далече напред, да се прескочат няколко поколения”...

Елена Каикова (ЮЗУ):

Биографията на Ангел Узунов е впечатляваща и интригуваща, най-вече заради борбата за *непрекъснатото самообразование и самоусъвършенстване*.

Предпочитаните от него възпитателни методи и похвати в работата с трудното дете са тези, които осигуряват на детето радост, движение и свобода на избора на действие. Чрез използването на тези методи и похвати Узунов „се изкачва“ на по-високо стъпало на хуманизма във възпитанието.

Но това, което наистина ме впечатли във философията и възгледите на Ангел Узунов са оптимизма, вярата в доброто начало на всеки живороден човек и

търпението, за да се получат добрите резултати. Цитатът, който свидетелства за невероятната вяра в доброто начало е, „че във всеки човек се та̀ нещо човешко, че всеки човек се ражда, за да бъде щастлив и да полети като птица във висините и че престъпник е всеки, който им пречи“. Ангел Узунов въвежда *златно педагогическо правило* – „търпението е най-добрият възпитател: има ли го търпението, налице е и добрият възпитател“.

През дългогодишната си работа, изпълнена с много препятствия и трудности, и още трудности, Узунов запазва в душата си най-важното нещо, което му помага – любовта на децата. За него те не са злодеи, не са морално застрашени, изоставени, хулигани, престъпници или разбойници. За него те са трудни деца, временно изпаднали в затруднение. През дългогодишния си път като възпитател в ТВУ „Максим Горки“ той всекидневно се запознава с все нови и нови членове на т. нар. морално застрашени, но не среща дете, което да е лошо по рождение. Запознавайки се с възпитаниците си, той вижда единствено техните детски и чисти очи, които го пленяват.

Ако погледнем в нашето съвремие и си зададем въпросите: „Колко търпеливи сме със собствените си деца? А, с чуждите?“, може би повечето от нас ще се оправдаят: „Нямам достатъчно време. Много съм зает“. А не е ли най-голямата и важната задача в живота ни да възпитаем едно добро, търпеливо и способно на любов поколение?

Всички знаем, че трябва да възпитаваме у детето вяра в доброто, обич и уважение. Но, дали ние самите вярваме в тези ценности? Толкова сме забързани за някъде, обезверени, с „разклатена“ ценностна система и осъзнаваме, прекалено късно за съжаление, че самите ние „осакатяваме“ децата си.

Ето защо силата на вярата в доброто у Ангел Узунов ме впечатли толкова силно. Всички ние, не само педагози и родители, а и цялото ни общество би трябвало да се поучим от опита и оптимизма на този забележителен български педагог. Той е имал силата и търпението да дари тези отритнати от обществото момчета с любов и грижи, с бащина милувка, успял е да разбуди човешкото у тях:

„Около мене се въртяха по-малките, старяха се да бъдат по-близо до мене, да ме хванат за ръка, да нагласят главиците си така, че да ги погала. И аз се старях да го правя. Само който е имал работа с изоставени деца, каквито фактически бяха нашите, деца неизпитали бащина и майчина милувка, само той знае как настойчиво те търсят близост с човек, когото са почувствали близък, как се разнежват те, когато ръката им е в твоята или когато грубата ти мъжка длан е покрила малката му главица...“.

Цялата тази отдаденост е породена от неповторимия оптимизъм и огромното сърце на този *велик хуманист*. Неговите думи, че „в човешкото сърце има място за много обич, стига само човек да не се умори да обича или пък, не дай Боже, да забрави, че трябва да обича“, сякаш са цитат от БИБЛИЯТА – *толкова човецина струи от тези думи*.

Ангел Узунов, като наистина велик хуманист, ни показва трудния, но верен път към възпитаването и запазването на човешината и любовта. *Дано ние продължим по този път.*

Елка Карликова (СУ):

Ангел Узунов – велик педагог! Дори това определение бледнее пред личността на Ангел Узунов. Не, длъжни сме да кажем – *изключителен човек.*

Поставил си нелеката задача да бъде *пътеводител* на почти изоставените от обществото „морално застрашени” или „трудни деца”, той влага цялото си сърце и душа в това, нещо повече – *живее един „живот без междучасия”.*

„Нашата задача – пише Узунов – е така да направим, че всеки от нашите момчета сам да види трагедията на онова, което става с него, постепенно да разбере, че се е разминал с нужните нравствени ценности, за да може сам да почувства нравствените ценности, за да може сам да почувства правото си на радост и да ни е благодарен за помощта, с която сме го довели до тая радост.”

Поставяйки си такава цел той изцяло се посвещава на надеждата на тези деца – това е един доблестен път, по който малцина са тръгнали, а още по-малко са го извървявали до край. Път, който минава през себеотрицанието и ежедневната борба за всяко едно дете, за нравствената му същност, за това, което от него ще стане утре.

Ръководен от принципите си, Ангел Узунов е търпелив, уважава своите ученици, не накърнява правата им. Честен е с тях от трудното начало до самия край. От голямо значение е да бъде приятел с момчетата, да го чувстват близък, да му имат доверие и да ги накара да отвърнат на обичта му. „Не исках още при първата ни среща да чуят назидателния ми тон, който винаги увеличава разстоянието между детето и учителя му... Знаех вече – детето е като пружина – колкото повече натискаш отгоре надолу, толкова повече тя натиска отдолу нагоре и се съпротивлява.” Узунов разговаря с учениците си, опитва се да разбере от какво имат нужда и каква е първопричината за техните действия. Така той има успех с подхода си към децата.

Самото начало е толкова трудно, че промяната към по-добро изглежда невъзможна. Като че ли в тези деца се е вселило злото, правят каквото си знаят, без да се трогват ни най-малко от старанието на възпитателите си. Но учителите, ръководени от Ангел Узунов не се отказват. Тяхното единствено четиво става „Педагогическа поема” от Макаренко. Дълъг и трънлив е пътят, по който вървят.

Промяната, която настъпва с децата е голяма, но тя не е резултат от някакво чудо, а плод на неимоверни усилия и постоянство на учителите. В началото честите кражби и бягства не успяват да сломят духа на учителите, те вярват в доброто начало на децата. Надеждите им се оправдават. Децата започват да се чувстват обичани, част от едно голямо семейство. Възпитателите, забравили себе си, прекарват нощите при своите ученици, разговарят с тях до късно през нощта. Децата стават задружни и отговорни, помагат си един на друг. Избират си

свой управителен съвет, учителите се вслушват в желанията на учениците, те вече имат думата. Тези „закоравяли престъпници” имат свой хор и пеят така добре, че печелят не една награда. Накрая решени да докажат, че не са престъпници, учениците решават да си направят своя лавка с лакомства без продавач и да разчитат на своята честност. Всяка вечер, когато при проверка на касичката се установява, че всичко е точно, радостните викове „ура” отекват в цялото село – децата най-после се гордеят със себе си.

И това ако не е успех!

Ангел Узунов е честен не само с учениците си, но и с читателите си. Той разкрива пред голямата аудитория душата си до край. Читателят има възможност да разбере не само вълненията, тревогите, страданията, а и грешките на този хуманист. Така той без притеснения разкрива драмата си със Савчо. Макар да отрича насилието като педагогическа мярка, той допуска тази грешка в момент на слабост и има смелостта да си я признае. Осъзнал престъплението си, той е готов да понесе отговорността си, като сам напечатва жалбата до министъра и кара Савчо насила да я подпише и след това да я изпрати.

Драматизмът по страниците на книгата стига до сърцата на читателите и те стават съпричастни на огромната болка, изпълнила сърцата на тези изоставени от обществото деца. А не е ли обществото отговорно за тяхната съдба. „Нали сред нас, възрастните, растат тия деца, нас гледат и именно от нас научават и доброто, и лошото.”

Образите на Сербезов, Цането, Гошо Певеца, Маринчо, Петърчо, малкото Миме и много, много други разплакват душата на читателя, карат го да се преклони пред делото на Ангел Узунов. Именно той е човекът, от когото тия нещастни деца получават нужните им грижи, внимание и любов. Дори вече възрастни и създали семейство те продължават да мислят за него, да водят децата си да ги запознаят с човека, изиграл животоспасяваща роля за тях.

Самият Ангел Узунов поглежда на своето дело като на нещо, което е осмислило живота му: „защото се осмисли живота ми, защото много детски съдби бяха в ръцете ми и ги насочвах натам, накъдето трябва, защото много деца останаха в мен и аз останах в тях. Сега и те, и аз сме възрастни хора, но се сродихме и вече един без друг не можем”.

Към учителите той оставя следното послание: *„учител, който не се учи от своите ученици, не се обогатява от съприкосновението с тях, не вижда разнообразието в съдбите им и не ги отчита при възпитателната си работа, не е истински учител”.*

Светла Димитрова Попова (ЮЗУ):

Случайно или не съдбата е отредила на Ангел Узунов да се роди в ден, на който българският народ чества Народните будители.

Ангел Узунов – голям педагог, талантлив артист-самодеец, автор на пиеси, постановчик и актьор, ръководител на самодейни колективи, председател на

Общинския съвет за култура в гр. Ракитово, автор на книги, разкази и публикации в различни списания и ежедневници. Но преди всичко просветител и възпитател, Лечител на изтерзаните болни детски души. Впечатляваща биография на един обикновен човек с тежко и нерадостно детство. Но може би трудностите в миналото му го провокират да отвори душата и сърцето си за любовта към „ничиите“ деца в ТВУ „Максим Горки“ – гр. Ракитово и да прекара целия си съзнателен живот сред тях „без междучасия“.

Запознавайки се със своите възпитаници в ТВУ, Ангел Узунов не среща дете, което е лошо по рождение. Макар че А. С. Макаренко, който е безспорен авторитет за Узунов, нарича децата в ТВУ „малолетни правонарушители“, за него те са само „трудни деца, временно изпаднали в затруднение“. Като талантлив психолог и педагог А. Узунов вярва в доброто начало на всяко дете. Децата трябва да „се възпитават само в обстановка на истинско човеколюбие, доверие, възискателност, себеотдаване и отговорност, които са присъщи само на хората с големи сърца и отворени за чуждата мъка души“. Наистина само човек с голямо сърце може да посвети живота си на тези „изпаднали в затруднение деца“, да им отдаде цялата си любов, да работи с тях неуморно и да извърви трънливия път до край, когато утре от тях ще станат други хора – по-добри хора.

Но не всеки човек е призван да бъде добър педагог. *Добрият педагог трябва да бъде преди всичко Човек* – изцяло отдаден на децата, да ги обича, да ги разбира, да им помага, да е съпричастен, да е възискателен към тях. Възпитанието е дълъг и труден път, двустранен процес, в който между педагога и детето трябва да има обич и доверие; процес, при който резултатите се виждат след време.

Още по-актуален е въпросът за възпитанието на децата в днешното забързано, напрегнато и трудно време, когато улисани в ежедневните си грижи и в борбата за оцеляване недооценяваме възпитанието на децата си, а може би и забравяме да ги обичаме и разбираме.

Ние като педагози трябва да защитим децата си – тези, които живеят в нормално семейство, и онези, които по една или друга причина са останали без родители, и тези, които обществото е заклеймил като „ничии“. *Няма „ничии“ деца – те всички са наши и всички еднакво се нуждаят от обич.* Те трябва да бъдат защитени от „страданието, което възрастните им причиняват и което те никак не са заслужили, защото децата са създадени за радост“.

Показателен в тази насока е хуманистичният подход на Ангел Узунов към детето, неговата убеденост в доброто начало на всеки човек – „във всеки човек се таи нещо човешко, което чака само да го извикаш на живот, за да надвие лошото, че всеки човек се ражда да бъде щастлив и да полети като птица във висините и че престъпник е всеки, който им пречи“.

Колко ли от нас, съвременните педагози, приличат поне мъничко на този голям човек – Ангел Узунов? Колко ли от нас биха загърбили себе си, семейството, живота си, за да се отдадат на децата – най-великото творение на природата. Затова нека не забравяме посланията на Узунов, че търпението е най-

добрият възпитател; че всеки учител трябва да оценява не само постъпките си, но и думите си, „защото срещу вас не стои предмет, дърво, а човек, който расте, развива се, помни и ще дойде време, когато ще ни напомни онова, което никак не ни се иска да чуем“.

Всеки от нас, посветил се на децата, трябва да е готов да даде винаги любов на „теменужените“ очи. И да не забравяме, че „в човешкото сърце има място за много обич, стига само човек да не се умори да обича, или пък, не дай Боже, да забрави, че трябва да обича“.

Гергана Илиева Вергова (СУ):

Четейки книгата „Живот без междучасия. Записки на един педагог“ на Ангел Узунов, в която той представя целия си живот, посветен на „трудните деца“ – морално застрашени деца, с утвърдени престъпни навици, без родители, лишени от любов и семейни грижи – пред мен изниква въпроса: Коя е причината децата да стигнат до трудововъзпитателно училище – семейството или обществото, а може би и двете заедно?

В книгата си Ангел Узунов изобразява и нагледно представя децата, родителите, учителите и всичко, което се случва с тях – и хубавите, и лошите (трудни) моменти.

Отговорът на въпроса коя е причината тези деца да станат „утайката на обществото“ се крие в самото общество като цяло. Родителите, като част от това общество, вече не разполагат с време да упражняват „професията“ си на родители, не считат, че са отговорни за децата, които живеят сред тях и следват техния личен пример, учат се от техните постъпки на добро и лошо. В големите градове хората, забързани в своето ежедневие, в работата и задълженията си не обръщат необходимото внимание на децата си. Когато намерят малко свободно време, те отново забравят малчуганите и търсят лично спокойствие. Възрастните са равнодушни и незаинтересовани за това, какво правят децата им. Погълнати от собствените си проблеми те ги оставят на произвола на съдбата. Градските деца нямат чувството, че са необходими на обществото, нито че са наистина желани. По-късно, когато те тръгнат по лошия път и например извършат кражба, обществото иска и се стреми да се отърве от „продуктите“ на собственото си поведение, като ги изпраща в трудововъзпитателни училища. В тези поправителни заведения децата срещат разбиране и получават така необходимата им топлина и грижи. Там те израстват, забравят лошия си нрав и стават пълноценни граждани на обществото, отговорни за себе си и за семействата, които създават.

След прочитането на „изповедта“ на Ангел Узунов аз си направих някои изводи и разбрах колко отговорна е педагогическата работа. Тя е свързана не с думи, а с дела. При възпитателната работа трябва да си открит с децата, винаги да се стараяш да ги разбереш и да им помогнеш, защото те се нуждаят от това. Педагогът съответно следва да е отдаден на работата си, да се отнася към нея с

истинска любов, да обича поверените му деца, за да може да постигне положителни резултати. Добрият възпитател не бива да допуска физически наказания. Боят не е възпитателно средство, а символ на педагогическо безсилие. Не може да се повишава тон и да се използва грубост, защото те неминуемо увеличават разстоянието между възпитателя и възпитаника, тъй като децата са лесно нараними и изключително чувствителни същества. Те уважават този свой учител, който знае и може всичко. Ние, учителите трябва да се учим от учениците си.

Във всеки човек се крие частица доброта, дори и на пръв поглед в най-враждебно настроения индивид. Тази малка частица или капка много бързо при съответното желание и усилие може да се превърне в една голяма доброта. Доброто, светлото винаги е възтържествувало над злото, тъмното и мрачното. Всеки човек се ражда такъв, но по-късно, благодарение на усвояването на знания и на възпитанието, което получава става личност. Човек се ражда, за да бъде щастлив, а щастието на човек се крие в добродетелите, в доброто, което прави за другите и за самия себе си.

Възпитанието както казва и Ангел Узунов е труден и продължителен процес, чийто плодове се виждат след години, а се оценяват цял живот. За да възпитаващ някого и да го направиш човек, са нужни много любов, грижи, съпричастност, себеотрицаие и отговорност, но най-вече желание и вяра в бъдещия успех. Това може да направи само човек, който е с голямо сърце, отворен към чуждата мъка и съдба, човек, който ще се отдаде изцяло на поетата тежка задача.

Професията на педагога и възпитателя е трудна и изключително отговорна дейност. Той трябва да е с изградени морални качества, добродетели и ценности, здраво стъпил на краката си, *за да може да предаде силата си на своите възпитаници и да им вдъхне кураж да вдигнат гордо глава и да погледнат света, който ги очаква.*

Станислав Борисов (ЮЗУ):

Да помогнеш, да искаш да направиш добро, да жертваш себе си в името на другите и това да те прави щастлив – това научих от Ангел Узунов; това ме впечатли в неговия образ; това е *истинският Лечител на изкривени детски души.*

Боряна В. Николова (СУ):

В своята прекрасна книга „Живот без междучасия. Записки на един педагог”, а и във втората □ част „Самораслеци – деца наши” Ангел Узунов описва съдбите на стотици деца, преминали през „училище за морално застрашени деца”, разкрива своя дълъг и труден професионален път, изпълнен с много преживявания, емоции, радости и скърби. Авторът започва разказа си с поставянето на началото – годината е далечната 1953 г. и описва прекараните близо 4 десетилетия в този дом, сред момчетата в „неравностойно положение”. И

така предизвиква всеки човек, който прочете тези редове, да се замисли за съдбата на тези деца, които не са „самораслеци”, а и те са наши деца. Деца, имали нещастieto да останат сираци, да бъдат захвърлени от майки и бащи пияници. Деца, които животът на улицата или мизерията, нуждата са принудили да извършват престъпления и в резултат на това да бъдат изпратени в „училища за морално застрашени деца”.

Описвайки първоначалните трудности и прежеждия, свързани с нежеланието на местното население да бъде създадено такова училище, страхуващо се, че там ще живеят „бандити” и „хулигани”, Ангел Узунов внушава, че чрез създаването на такива „поправителни домове” обществото иска да скрие вината за детското нещастие. По-важно е да бъде отбелязано, че благодарение на работата и всеотдайността на такива хора като Ангел Узунов и неговите колеги училището е превърнато от място, от което хората се страхуват, опасявайки се, че то ще разруши моралните им традиции, в училище, което получава свое название – дом-училище „Максим Горки”. В стремежа си да се справят със своята работа всички педагози на ракитовското ТВУ загърбват семейства, дом, деца, защото осъзнават, че в съвместния живот с техните възпитаници *не трябва да има междуучасия*.

Ангел Узунов приема чуждата болка и проблеми като свои и съпреживява тяхната радост и щастие. Той наистина много обича своите възпитаници, интересува се за тяхната по-нататъшна съдба. За това говори начинът, по който ги описва в книгата си. За едно дребничко момченце на име Маринчо той казва, че има „две сини теменужки вместо очи”, които са толкова живи и постоянно търсеци. Когато детето изпитва радост, тези теменужки цъфтят. То търси милувка от своя директор, защото не е имало щастieto да получи ласка, а „лишените от нея най-много я търсят”. Когато Маринчо страда, усещайки промяната в отношението на своя директор към него, сякаш сините теменужки са се превърнали в теменужки, попарени от сланата. Осъзнал своята грешка, Ангел Узунов се опитва да изкупи вината си и да прикрие съжалението, че една характеристика е успяла да повлияе върху неговото отношение към това момченце, въпреки първоначалната симпатия и прекрасни впечатления. Той не разбира как е успял да пропъди обичта към „едно дете, което може би в най-голяма степен я заслужаваше”.

Когато прочетем тази книга, тя *сякаш променя нещо в нас, събужда хуманността ни и провокира най-човешкото чувство, което е присъщо на всеки – любовта и без което никой не може да съществува*. Защото любовта поражда всички останали чувства, като състрадание, доброта, милосърдие. Нека дадем поне мъничко любов на тези, които имат най-голяма нужда от нея – децата, нашите деца, защото няма „свои” и „чужди” деца: всички са наши.

В сърцето на всеки човек има място за много обич, но нека не я пазим затворена вътре, а да я освободим и да я раздаваме щедро на всички и особено на

тези, които в най-голяма степен се нуждаят от нея – *децата, цветята на нашия живот!*

Елица Пламенова Митева (ЮЗУ):

Доста време след прочита на „Ангел Узунов – Лекар на изкривени детски души“, останах под влияние на книгата. Първо детството, ако може да се каже, че Ангел Узунов е имал такова, юношестките му години и накрая *наградата му да е обичан от толкова много хора, да е баща на цял дом с деца.*

Още от детските си години лечителят на изкривени детски души проявява милосърдие, жертва се, докато другите деца играят навън, преживяват най-хубавите си мигове, Ангел Узунов работи наравно с възрастните по цял ден. След като завършва като отличен ученик основното си образование у него напират надежди да продължи да учи в гимназия и това става реалност благодарение на силната си майка, която се захваща с непосилната задача да работи по шестнадесет часа на ден, за да може момчето □ да е образовано. С помощта на другата велика жена в живота му – учителката по френски мадам Елена Кантарджиева, той успява да завърши с отличие и гимназията: още един човек, който иска да помогне, още един човек, който проявява милосърдие и състрадание и подава ръка на младия Ангел Узунов. А доказателството за добрината и милосърдието на самия Узунов се откриват в следните думи: „Не можах да изживея щастие да бъда абитуриент и да присъствам на абитуриентския бал, да бъда студент и да присъствам на абсолвентския бал. И затова в целия си живот се стараех да бъда полезен на другите и да им създавам щастие, което аз не изпитах“.

Борислава Георгиева Фурнаджиева-Кърлева (ЮЗУ):

Тук е мястото да се спомене книгата на Ангел Узунов „Живот без междучасия“. И животът на учителя наистина е без междучасия – работното му място се превръща в място, защото той иска и децата да го почувстват като дом. Училището се превръща в място, където момчетата срещат хора, загрижени за техния живот и бъдеще. В своите учители те виждат бащите, които не са имали – любящи, загрижени, строги. Узунов се посвещава денонощно на нищиите момчета, за да им покаже, че за него те не са професия, а призвание. Подходът му съответства на три основни равнища в развитието на човешкото светоусещане у детето:

- човекът в мен;
- човешкото в другия човек;
- човешкото в природата.

Вникването в човешкото начало на самия себе си и на другите е основополагащо във взаимоотношенията при възпитанието. Обичта към детето е човешката същност на учителя. Това са водещите принципи в отношенията на учителя към учениците и те му се отблагодаряват с обич и признателност. Освен

като педагог Ангел Узунов се проявява и като психолог, който умее да наблюдава детето, да открива особените черти на характера му и в крайна сметка да намери най-добрият подход към всеки ученик. Оригинални са два от психологическите похвати, които той използва:

- *обича да гледа децата как спят* – според него тогава най-добре си проличава кой какъв е;

- *тъй като очите не се менят с годините, той гледа в очите на човека и по тях познава всеки свой възпитаник*, въпреки изминалото време и независимо от житейските белези.

В заключение може да се направи извод, че с голямата си обич към детето и вярата в неговата доброта Ангел Узунов се превръща в пример за подражание на всички български педагози. Със своето посвещение на професията и децата той успява да намери път към сърцата на тези ничии момчета. Той се отдава изцяло на тази висша цел – да спечели доверието и обичта на децата в пътя им към нравствена и духовна промяна. Посвещава се без жал към самия себе си и без остатък за лични цели. Животът и принципите на Ангел Узунов ни учат, че с всеотдайност, любов и търпение нещата ще се променят и ничиите момчета могат да станат достойни човеци.

Кристина Янова (ЮЗУ):

„Живот без междучасия“ – педагогически шедевър, защото четейки и препрочитайки отделни моменти в това произведение, си мислех, че всеки, посветил се на учителската професия, трябва да прочете тази книга. Книга, която разкрива пред мен, а предполагам и пред всеки, който се е докоснал до нея, образа на един *велик педагог и изключителен човек...*

Ангел Узунов наистина помага на своите момчета. Каква по-голяма награда за един педагог от това след двайсет години да чуе от свой ученик:

„Вие ни обичахте като свои деца, ние също Ви обичахме... И ви обичаме. Иначе бих ли дошъл от другия край на България?... Обич за обич, другарю директор... Децата като нас умеят да бъдат признателни...“

Но признателни само на тези, които наистина го заслужават. А той, Ангел Узунов наистина го заслужава. Строг, но справедлив в своята работа той успява да се докосне до душите на тези момчета, да ги превърне в мислещи същества, които сами да изберат своя път, но път, който ги води към доброто. Авторът споделя с нас както своите успехи, така и своите грешки, с което още повече печели нашето уважение и възхищение. Понякога педагогът намира отговорите на своите въпроси и проблеми именно в своите ученици и както той се изразява „учител, който не се учи от своите ученици, не се обогатява от съприкосновението с тях, не вижда разнообразие в съдбите им и не се отчита при възпитателната си работа, не е истински учител“.

Търсейки отговор защо не се е постигнало това, което е очаквал при провеждането на родителска среща, го получава от самите деца: „И сега, какво?... Те, ако бяха свестни, ние нямаше да сме тук...“.

Нима съществува по-страшна оценка от тази за един родител. И колко ли болка се е събрала в това детско сърце?!

Връщам се назад във времето, когато бях ученичка в гимназията и за първи път надникнах в един дом за изоставени деца. Никога през живота си няма да забравя тези деца, малките протегнати ръчички, очичките, които ни гледаха жадни за мъничко ласка и топлинка. Защо нашето общество някак си забрави тези деца?...

Ангел Узунов – този велик педагог – изживя достойно своя „живот без междучасия“, като в голямото си сърце събра и болките, и радостите на всеки от своите почти 3000 момчета.

Готови ли сме ние, съвременните български учители поне отчасти да продължим неговия път, макар и с малки междучасия?!

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В смисъла на обобщение от направения историко-педагогически коментар са възможни следните твърдения:

1. Ангел Узунов по същество спасява (и физически, и духовно) около 3000 трудни момчета, които израстват достойни човеци на своята Родина България, а много от тях стават активно трудещи се граждани на света.

2. Младите педагози на България с възхищение определят Ангел Узунов за „Човек“, „Учител по природа“, „велик педагог“, „велик хуманист“, „изключителен човек“, „класик на педагогиката“, „забележителен хуманист“, „педагог в душата си“, „еталон на човечност“, „лечител на изкривени детски души“, „пример за подражание“ и пр.

3. Личността на Ангел Узунов и неговите педагогически идеи са професионално приети от *следващото поколение* – и за личен пример, и за научен пътеводител.

4. Ангел Узунов създава *национално оригинален социално-педагогически опит*, който отразява в прекрасен авторски труд „Живот без междучасия. *Записки на един педагог*“. Неговата теория не само е злободневна, а вече е и съставна част от историята на педагогиката и българското образование.

5. Допустимо е предположението, че българският социален педагог Ангел Узунов *може да бъде признат за забележителна национална личност и виден европейски педагог*, тъй като неговата **педагогика на действието** не само решава „наболели въпроси от времето“ си и изпреварващо изразява „постоянна загриженост към основните проблеми“ по образованието на гражданина на света, а същевременно е и тревожно актуална днес не само за България.

Все пак синтезът от емоционално-признателните размисли на *следващото поколение* може би е във възклицанието на Гошко Сонин (Живот без междучасия.

Записки на един педагог: с. 349 и с. 351): „Ей, нямате грешка... Ей, лоша работа сте, от Вас нищо не може да се скрие” – по този начин именно трудното дете с възхищение (като при героите в детските филми) поставя най-вярната оценка на своя педагогически директор Ангел Узунов – **БЕЗПОГРЕШНИЯ!**

В случая спонтанната детска искрена възхита може да се приеме и за научно твърдение относно личностно-професионалната същност на забележителния български педагог Ангел Узунов:

ДА! АНГЕЛ УЗУНОВ ОТ РАКИТОВО Е БЕЗПОГРЕШЕН ДИАГНОСТИК НА ИЗКРИВЕНАТА БОЛНА ДЕТСКА ДУША И УСПЕШЕН НЕИН ЛЕЧИТЕЛ!

Източници и литература:

Узунов, А. (1963). Вечерните занимания в училището-интернат. „Народна просвета“. кн. 4. София: МНП.

Узунов, А. (1968). Как да работим по задържането на учениците в ТВУ. „Народна просвета“. кн. 3. София: МНП.

Узунов, А. (1972). Извънкласната работа в ТВУ. „Народна просвета“. кн. 10. София: МНП.

Узунов, А. (1975). Всички деца са наши. „Семейство и училище“. кн. 2. София: МНП.

Узунов, А. (1984). Социални предпоставки за извършване на противообществени прояви от малолетните и непълнолетни правонарушители у нас. „Обществено възпитание“. кн. 6. София: МВР.

Узунов, А. (1993). Живот без междучасия. Записки на един педагог. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“.

Узунов, А. (1994). Живот без междучасия. Записки на един педагог. Част втора. Самораслеци – деца наши. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“.

*** **

Аврамова, Г. (2000). За Ангел Узунов и неговите саморасляци. – Педагогика, кн. 7.

Вергилов, В. (2012). Интернатна възпитателна система на Ангел Узунов (1928 – 1999) във ВУИ – Ракитово. Колев, Й., Филипова, Н. & В. Вергилов. История на педагогиката. Благоевград: Унив. изд. „Неофит Рилски“. с. 72 и с. 178-180.

Колев, Й. (2010). Ангел Узунов. Класици за социалната педагогика. Благоевград: Унив. изд. „Неофит Рилски“. с. 277-293.

Колев, Й. (2009). За класиците като за слънчевите лъчи. Педагогика. кн. 3-4, с. 109-125. София: МОМН. За Ангел Узунов – с. 118-119.

Колев, Й. (2008). Ангел Узунов. Колев, Й., Кръстева, Н. История на социалната педагогика. Учебна книга. Благоевград: Унив. изд. „Неофит Рилски“. с. 146-152 и с. 162-165.

Колев, Й. (2008). Ангел Узунов (1928 – 1999) – Табло № 29. История на педагогиката. Шумен: Унив. изд. „Епископ Константин Преславски“. с. 338-339.

Колев, Й. (2007). Ангел Узунов. Второ доработено издание. Благоевград: Унив. изд. „Неофит Рилски“.

Колев, Й. (2007). Ангел Узунов (1928 – 1999). История на педагогиката. *Пътеводител за самоконтрол*. Благоевград: Унив. изд. „Неофит Рилски“. с. 99-101.

Колев, Й. (2001). Ангел Узунов – Лекарят на изкривени детски души. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“.

Колев, Й. (1999). Детето в метода на Ангел Узунов. Предучилищно възпитание. кн. 4. София: МНП.

Колев, Й. (1998). Педагогически възгледи на Ангел Узунов. Люлюшев, М., Колев, Й. & др. История на педагогиката и българското образование. Науч. ред. Й. Колев. София: Изд. „ВЕДА СЛОВЕНА – ЖГ“. с. 403-410.

Колев, Й. (1996). Педагогическите средства на Ангел Узунов. Педагогика. кн. 1. София: МНП.

Колев, Й. (1995). Педагогическите иновации на Ангел Узунов. Педагогика. кн. 12. София: МНП.

50 години възпитателно училище град Ракитово (1953 – 2003). (2003). Юбилейно издание. Велинград.